

ÜBER DIE LINIE: E. JÜNGERIS IR M. HEIDEGGERIS NIHILIZMO AKIVAIZDOJE

Rita Šerpytytė

Vilniaus universiteto
Religijos studijų ir tyrimų centras
Universiteto g. 3, LT-01122 Vilnius
Tel./faks. (+370 5) 268 71 62
El. paštas: rita.serpytyte@rstc.vu.lt

Straipsnyje aptariami nihilizmo problemos formulavimo XX a. filosofijoje ypatumai. Remiamasi prielaida, kad nihilizmo fenomeno aprašymas susiduria su paties nihilizmo termino „išplėtimo“ problema – nihilizmo istorijos tapatumo Niekio „istorijai“ problema. Keliamas klausimas, ar ieškant nihilizmo fenomeno manifestacijų ir jo esmiškųjų „bruožų“ nihilizmą privalu traktuoti kaip susijusį su Niekio. Šis nihilizmo problemos ontologinio išaknytumo klausimas svarstomas analizuojant garsiąją E. Jüngerio ir M. Heideggerio polemiką nihilizmo klausimu. Parodoma, jog E. Jüngeris nihilizmą aprašo kaip totalų pasaulio technizavimą ir paties pasaulio redukciją, o Heideggeris dekonstruoja Jüngerio nihilizmo aprašymą, nihilizmo ir jo manifestacijos – šiuolaikinės technikos – svarstymą išvesdamas į ontologinę perspektyvą.

Prasminiai žodžiai: nihilizmas, Niekis, Būtis, technika, fenomenologija, ontologija.

„Labiausiai nelaukiamam iš visų svečių“ Nietzsche vienas pirmųjų davė nihilizmo vardą, ta išraiška bandydamas išryškinti europietiškam Vakarų mąstymui nuo pat jo graikiškosios pradžios būdingą vidinę logiką. Labai sugestyviu „dykumos, kuri plečiasi“, „dykumos, kuri auga“, vaizdiniu, Nietzsche perteikė destrukcijos proceso reprezentaciją, – destrukcijos, kurioje naikinanti Niekio galia pasirodo įsitvirtinanti kaip neregėto masto valia galiai. Dar XIX šimt-metyje literatūros genijus F. Dostojevskis iš-tarė savo garsiąją frazę – „Visi esame nihilis-tai“, tarsi nurodydamas totalų, visa apiman-tį pavidalą įgaunantį šio fenomeno pobūdį. O jau XX amžiaus filosofas M. Heideggeris ni-hilizmą laikė pačiu Vakarų filosofijos likimu.

Šiandien imama manyti, kad nihilizmo feno-menas įgauna globalų pobūdį, tampa pasau-lio problema. Tačiau kas yra nihilizmas? Net fragmentiškai paminėti nihilizmo „bruožai“, nurodantys jo išiprasminimą devynioliktojo amžiaus kultūroje, atskleidžia, kad pats nihi-lizmo terminas apima ištisą reikšmių, skir-tingų ir dažnai tarpusavyje nesuderinamų, ga-mą. Pabandžius schemiškai jas sugrupuoti, būtų galima pastebėti nihilizmo termino su-pratimą svyruojant nuo jo kaip etinės bei po-litinės plotmės reiškinio aprašymo, koks la-biausiai būdingas rusiškajam nihilizmui, iki jo estetinių bei filosofinių momentų akcenta-vimo, susijusio su aštria pozityvizmo bei is-torizmo kritika, kurią atrandame Nietzsche’s

filosofijoje. Akivaizdu, kad nei žvelgdami iš istorinės perspektyvos, nei orientuodamiesi į šių dienų situaciją, vienareikšmiškai kalbėti apie nihilizmą neturime galimybės. Filosofijos ir kultūros istorijoje gana plačiai paplitusi tendencija ieškoti tam tikros mąstymo krypties (tam tikro fenomeno) ištakų ar anticipacijų, einant anapus jo(s) pirmųjų eksplikatyvių formuluočių ir anapus termino, kuriuo ji(s) apibūdinama(s), konkrečios pasirodymo situacijos. Nihilizmo (termino) atveju toks vyksmas įgauna radikalų pobūdį, kadangi jo negalima laikyti baugščiu ir tingiu žvilgčiojimu į artimesnę ar tolimesnę praeityje užslėptas savo ištakas, – šių ištakų esmingas ir veiksmingas buvimas pastebimas jau graikų filosofijoje ir jas aptikti leidžia neabejotinas įžvalgos radikalumas. Kai dar graikuose atpažįstame tam tikrą mąstymo ir gyvenimo priešpriešą, – o tai, heidegeriškai tariant, reiškia, jog būtis imama mąstyti, patį būties terminą vartojant kaip abstrakčią ir bendrą sąvoką, t. y. metafiziškai, užmirštant skirtumą, kuris visada „galioja“ tarp būties ir atskirų esinių, – galime tarti, jog „užčiuopėme“ nihilizmo šaknis. Tačiau tokioje perspektyvoje nihilizmo terminas pasirodo nurodantis į kairę „daugiau“, nei gali nurodyti istoriografinė kategorija, grindžiama bei verifikuojama skirtingų istorinių epochų ypatumų analize. Nihilizmo šaknų aptikimas dar graikuose atskleidžia, jog terminas *nihilizmas* yra nuoroda į tokį teorinį principą, į kurį yra sugrąžinama, suvedama ir pati istoriografija. Toks istoriografinis vyksmas nihilizmo atžvilgiu nėra tiesiog atsitiktinis, – istoriografiniam vyksmui nihilizmas yra vidujai būdingas. Nietzsche, istoriografijos fiksuojamą „istorijos vyksmą“ pamatęs kaip nihilizmo vyksmą, sykiu išstobulino tam tikrą „įtarumą“ hermeneutiką. Savosios nihilizmo koncepcijos pagrindu

du jis išstobulino praeities interpretavimo techniką, nukreiptą į tai, kad už pozityvių doktrininių formuluočių, kuriomis nihilizmas yra prisistatęs (platonizmas, krikščionybė etc.), būtų atskleista jo tikroji griaunanti realybė. Taigi Nietzsche's filosofijoje galime išžvelgti tam tikrą nihilizmo termino, kaip istoriografinės kategorijos turinio, „išplėtimą“. Šis jo išplėtimas Nietzsche's filosofijoje reiškia, kad įvairių filosofinių, moralinių, politinių, religinių doktrinų interpretavimas negali būti atsietas nuo kritinio moralinio išipareigojimo jų atžvilgiu. Tačiau anapus Nietzsche's nužymėtos trajektorijos nihilizmo sąvokos „išplėtimo“ teisėtumas – jos vartojimas kaip sąvokos, nurodančios ne vien į istoriškai įsaknytą fenomeną, – turi būti iš naujo svarstomas. Tame svarstyme atsizvelgiama į sąvokų *nihilizmas* ir *Niekis* santykį. Jeigu iš tiesų šios dvi sąvokos būtų galimos laikyti nors ir nesutampantiomis, tai bent jau konvergentiškoms, tai yra jeigu nihilizmo „istoriją“ būtų galima papasakoti kaip Niekio istoriją, būtų ne tik galima, bet ir privalu nihilizmą iškelti toli už devynioliktojo amžiaus ribų (už to laikmečio, kai nihilizmo „vyksmas“ jau ir įvardijamas kaip toks, ribų) – tiesiai į antikinę Graikiją. Vakarų mąstymas pačią didžiausią paslaptį ir mįslę išvelgė dar Parmenido kūrinio „Apie prigimtį“ šeštojo fragmento antroje eilutėje: „ἔστι γὰρ εἶναι, μηδὲν δὲ οὐχ ἔστιν“ – „Būtis yra, o Niek(i)o nėra“. Nihilizmo ir Niekio istorijos bendros šaknys gali būti atrandamos, jeigu prisiminsime, kad Vakarų mąstymas Būties ir Niekio alternatyvą mąstė ir kaip tariamą (Parmenidas), ir kaip tikrą. Nihilizmo sąvokos „išplėtimas“ tad įvyksta projektuojant tą sąvoką į ontologinį kontekstą, kur Niekis yra uždanga, slepianti būtį, tai yra tam tikras pačios būties duoties būdas.

Tačiau ar mūsų amžius gali būti apibūdinamas kaip nihilizmo amžius? Ar suteikdami mū-

sų laikmečiui, kaip tam tikrai istorinei epochai, tokią charakteristiką, į nihilizmo problemą galėsime žiūrėti kaip į Niekio problemą, tai yra „praplėsdami“ nihilizmo termino ribas, o sykiu nihilizmo problemą sutapatindami su Niekio problema? O juk Niekio problemai apskritai sunku priskirti vidujai būdingą „istoriškumą“, kas, atvirksčiai, nihilizmui yra ypač būdinga. Tad klausimas, kuris neduoda ramybės ir šiandien, – ką reiškia tai, kad mes nenustojame savo laiko laikyti nihilizmo amžiumi? Kaip šiandien turėtume žiūrėti į tą devynioliktojo amžiaus „atradimą“ – nihilizmą? Į kokias teorines pozicijas turėtume atsivėlgti, analizuodami nihilizmą jau kaip dvidešimtajam amžiui atstovaujantį fenomeną? Ar ši mūsų analizė savo ruožtu turėtų atsigręžti tik į tuos autorius, kurie aptiko vienokį ar kitokį nihilizmo specifiškumą mūsų epochoje, ar orientuotis ir į tuos, kurie dar siekė ir „praplėsti“ nihilizmo sampratą, pačiai nihilizmo problemai formuluoti atramos taškų ieškodami ontologinėje Būties ir Niekio alternatyvoje?

Bandyamas atsakyti į šiuos jau mūsų laikus liečiančius klausimus gali būti vaisingas, jeigu iškelsime aikštėn kai kuriuos garsiosios Ernsto Jüngerio ir Martino Heideggerio polemikos nihilizmo klausimu aspektus.

Turbūt niekas kitas geriau nei Ernstas Jüngeris nesugebėjo apčiuopti tų nerimą keliančių laikmečio bruožų, kurie išryškėja jau XX amžiaus atvertame nihilistiniame horizonte. Jüngeris savo garsiajame tekste – „laiške“ – dedikacijoje Heideggeriui *Über die Linie* kaip tik vėl iš naujo, jau pokarinėje situacijoje iškelia nihilizmo klausimą, išpranašaudamas nihilizmui „didelę ateitį“, sakydamas, kad nihilizmas yra tai, nuo ko niekas nepajėgs išsigelbėti (Jünger 1998: 57). Šiame kūrinyje Jüngeris išplėtojo pačią tikriausią nihilizmo fenomenologiją, akcentuodamas jos prognostinį pobūdį.

Teoriniu požiūriu nihilistinio judesio, nihilistinio vyksmo fenomenologija, kurią plėtoja minėtas Jüngerio tekstas, yra tarp herojiškojo nihilizmo perspektyvos, plėtojamos jo paties ankstesniuose tekstuose, ir tokio nihilizmo įprasminimo, kuris galėtų būti įvardytas kaip globali prognostinė vizija – „nihilizmas yra tai, nuo ko niekas nepajėgs išsigelbėti“ (Jünger 1998: 57).

Tad paties Jüngerio žodžiais, kuriais jis, be kita ko, nukreipia į Ovidijaus *Metamorfoses*, ir galėtume paklausti: „Kokios figūros prisistato dabar dvasioje, kuri, kaip salamandra rangosi liepsnojančiame pasaulyje“ (Jünger 1998: 85).

Akivaizdu, kad figūra, kuri E. Jüngeriu prisistato kaip salamandrišką nihilistinį dvasio pavidalą XX amžiuje atitinkanti figūra, yra technika. Ne veltui Jüngeris kartais vadinamas technikos pasaulio seismografu.

Technikos pasaulio ir darbininko pasaulio refleksijoje, kuri pradedama darbo „metafizika“, kontrastuojančia tiek su marksistine vizija, tiek su buržuazine vizija, E. Jüngeris techniką ima traktuoti kaip susijusią su nihilizmu. *Über die Linie* E. Jüngeris nihilizmo esmę aprašo kaip situaciją, kai totalios mobilizacijos visuomenėje individas gali būti įtrauktas į gamybos aparatą ir redukuotas iki gyno jo instrumento, netekusio bet kokių galutinių tikslų, transcendentinių tikslų, bet kokios galutinės prasmės. Nihilizmas (kurio išraiška yra totalus pasaulio technizavimas) čia suprantamas kaip būties prasmės užtemimas. Nihilizmui, pasirodančiam totaliu pasaulio technizavimo pavidalu, aprašyti Jüngeris pavartoja *totalios mobilizacijos* terminą, nihilizmo svarstymą projektuodamas į karo situaciją. Sykiu jis sako, jog seniai praėjo tie laikai, kai pakakdavo į mūšio lauką pasiųsti pulką karių su patikima vadovybe. „Masių ir mašinų vi-

suomenėje“ totali mobilizacija paliečia ne tik tuos, kurie yra karo šaukstiniai tiesiogine šių žodžių reikšme. Dar 1930 m. parašytoje knygoje *Die Totale Mobilmachung* Jüngeris taip aprašo fenomeną, kurį vadina *totalia mobilizacija*: „Tačiau ne tik puolimas, bet ir gynyba reikalauja ypatingo jėgų įtempimo <...> Kaip kiekviename gyvenime jau yra išaknyta mirtis, taip ir didžiulių masių pasirodymas telkia savyje tam tikrą mirties demokratiją. Šūvio į tainą epochą jau vėl praėjusi. Vadovaujančiajam naktinei eskadrilei, nakties danguje duodančiajam įsakymą pradėti oro antpuolį jau nebežinomas skirtumas tarp tų, kurie dalyvauja mūšyje, ir tų, kurie jame nedalyvauja, ir mirtinas dujų debesis prasiskverbia pro visa, kas gyva. Tačiau tokio pavojaus galimybė numato ne dalinę ir ne visuotinę, o *totalinę mobilizaciją*, kuri paliečia net ir kūdikį jo lopšyje. Jam gresia tas pats ir dargi didesnis nei visiems kitiems pavojus“ (Jünger 2000: 452).

Totalinės mobilizacijos nevykdo žmonės, veikiau ji realizuojasi pati. Ji yra išraiška to „slapto ir leidžiančiojo reikalavimo“, kuriam masių ir mašinų visuomenėje yra pajungtas visas mūsų gyvenimas. Tad Jüngeris akcentuoja totalinės mobilizacijos *technišką* ypatumą.

Ir knygoje *Aladinproblem*, pasirodžiusioje praėjus daugiau nei trisdešimčiai metų po *Über die Linie*, E. Jüngeris rašys: „Automatinis aparatas atitinka laikų dvasią. Taip pat ir pasaulio pabaiga, tūkstantmečiui būdingas pasaulio pasikeitimų vaizdiny, prisistato kaip techninės katastrofos <...>“ (Jünger 2000).

Tai, kaip dar *Die Total Mobilmachung* ir *Über die Linie* E. Jüngeris technikos svarstymą įtraukia į nihilizmo fenomeno aprašymą, jo strategiją esmingai atskiria nuo Nietzsche's nihilizmo aprašymo strategijos. Ir galime sakyti, kad taip aprašyta nihilizmo esmė tam tikra prasme ima skirtis nuo savo nyčiškojo

archetipo. Jüngeriu nestinga įsitikinimo, kad tai, kas „atsitinka“, reikalauja mūsų įsikišimo. Griūvanti „tvarka“ turėtų būti kaip nors „sulaikyta“, o ne leista jai sugriūti. Ir vis dėlto Jüngeris nesurengia frontalinės atakos verčių ir nuvertėjančios tvarkos atžvilgiu. Tai yra jis nedaro to, ką daro Nietzsche. Jüngeris užima ne grioviko, žlugdytojo, triuškinčiojo poziciją, o apsiriboja paleisdamas apyvarton tokią nihilizmo aprašymą, kuris iškelia aiškų nykimo, praradimo ir išsekimo procesus. Šiuos procesus jis parodo esant „redukcijos“ ir „išnykimo“ procesus (*Schwund*). Čia kalbama apie procesus, kurie, kaip nurodo Jüngeris, paliečia arba įtraukia į akceleraciją bet kurios rūšies išteklius ir bet kurios rūšies substancijas (*Bestand*) – ekonomines, psichines, dvasines, menines ar religines.

Jüngerio santykis į Nietzsche's nihilizmo „konceptiją“, o sykiu tam tikras atsiribojimas nuo jos atsiskleidžia komentuojant Nietzsche's *Valios siekti galios* fragmentą. Jame Nietzsche save įvardija kaip „išbaigtą nihilistą“, nes pats nihilizmą „išgyveno“, „patyrė“ – tad dabar jį „turi“ „savyje, už savęs, anapus savęs“. Kitame to paties kūrinio fragmente Nietzsche, anot Jüngerio, jau paskelbia kontrajudesį, kuris kažkada ateityje užims „išbaigto nihilizmo“ judesio vietą. Tokį Nietzsche's požiūrį į nihilizmą Jüngeris laiko optimistiniu. Šis optimizmas nebepažįstamas vėlesniems reiškinių „stebėtojams“. Optimizmas kyla iš to, kad nihilizmas yra pamatytas ne kaip pabaiga, bet labiau kaip dvasinio proceso fazė: tokia fazė, kurią ne tik civilizacija savo istorinėje raidoje, bet ir individas savo asmeninėje egzistencijoje gali įveikti. Tad optimizmas kyla iš to, kad galima kaip kokiam randui būti pasidengus nauja oda.

Tačiau Jüngeris ne tik atkreipia dėmesį, jog ne kiekvienam vėlesniam „stebėtojui“ toks

optimistinis požiūris priimtinas, bet ir savęs nelinkęs priskirti tokiems. „Kad ir kaip stengtumeisi nukreipti žvilgsnį anapus katastrofų, į ateitį, kad ir kaip stengtumeisi įsivaizduoti į ją vedančius kelius, jų verpete visada viešpatuoja dabartis“ (Jünger, 1998: 50).

Net ir Dostojevskis, anot Jüngerio, į nihilizmą žiūri optimistiškai: jis nemato nihilizme galutinės, mirtinos fazės, jis laiko nihilizmą „išgydomu“, ir išgydomu per kančią.

Tai, kad Jüngeris nelinkęs priimti devynioliktojo šimtmečio savotiško optimizmo nihilizmo atžvilgiu, iš pirmo žvilgsnio gali būti palaikyta nyčiškojo „aktyvaus“ nihilizmo galimybės atmetimu, Nietzsche's požiūrio į nihilizmą, kaip dviprasmišką fenomeną, atmetimu. Tad tenka klausti, ar iš tiesų Jüngeris kvestionuoja nyčiškąją nuostatą, jog nihilizmas galės būti ne tik dvasios iššsekimo, bet ir dvasios galios ženklas? Ar iš tiesų jis tėra vien šaltas nihilizmo diagnostikas?

Tačiau pačiam Jüngerui rūpi ne vien diagnostinės ar prognostinės pretenzijos – nihilizmo, kaip mirtinos ligos, epochinių simptomų aptikimas. Tai neabejotinai iškyla jo mąstymo kontekste, tačiau kaip fonas kur kas pretenzingesniam klausimui – klausimui apie paties nihilizmo esmę.

„Sunkumą apibrėžti nihilizmą sudaro tai, kad protui yra neįmanoma pasiekti Niek(i)o reprezentacijos. Protas artinasi prie zonos, kurioje išsisklaido, pradingsta tiek intuicija, tiek žinojimas, du didieji ištekliai, kuriais jis (protas) disponuoja. Mums nėra įmanoma suformuoti nei Niek(i)o vaizdinio, nei Niek(i)o sąvokos.

Kadangi nihilizmas gali įsiskverbti į gretimas Niek(i)ui zonas, esančias priešais Niek(i)į, jis jokiū būdu nesueis į tiesioginį kontaktą su pačia pamatine gاليا. Lygiai taip mes galime turėti mirimo, bet ne mirties patirtį. Netarpiš-

kas kontaktas su Niek(i)u taip pat yra galimas mąstyti, bet tada jo pasekmė bus akimirkos sunaikinimas (išnykimas)“ (Jünger 1998: 60).

Ne tik šis nihilizmo definicijos „suspendedavimas“, bet ir tokios definicijos „substitutas“ – paties Jüngerio vartojama „staigos savižudybės“ kaip nihilistinės Niek(i)o patirties metafora – paliudija, jog jis yra iš tų, kurie linkę „praplėsti“ nihilizmo sampratą susiedami nihilizmą ir Niek(i)ą.

Tačiau tos sąsajos radikalus pamatymas – radikalus nihilizmo svarstymo išvedimas į ontologinę perspektyvą, *Über die Linie* neįvyksta. Jüngerio užmačia šiame nihilizmo interpretavimui skirtame programiniame tekste nuolat svyruoja nuo pretenzijos ir poreikio aptikti ir aprašyti pačią nihilizmo esmę iki šios pretenzijos minimizavimo: „kalbama ne apie priežasčių, o apie simptomų aprašymą“ (Jünger 1998: 74).

Tarp nihilizmo simptomų labiausiai prietrenkiantis ir sukrečiantis yra vienas, Jüngerio laikomas pamatiniu nihilizmo bruožu, – tai redukcija. Nihilistinis pasaulis, pasak Jüngerio, yra redukuotas pasaulis ir kaskart vis labiau redukuojamas pasaulis. Tokia (pasaulio) redukcija atitinka judėjimą link nulinio taško, link Niek(i)o. Dominuojanti savijauta yra redukcijos ir buvimo redukuotam jausmas.

Jau net tų „optimistinių“ Nietzsche's ir Dostojevskio nihilizmo aprašymų kontekste išryškėja, jog aktualu pamatyti, į kokį punktą, į kokį tašką nihilizmo atžvilgiu būsime atvykę. Tokiame nihilizmo paveiksle, koks iškyla Jüngerio, polemizuojančio su Nietzsche ir Dostojevskiu, aprašyme, ne tik svarbia, bet ir pačia esmingiausia tampa nuoroda į tai, ką Jüngeris vadina *Linie*. Šia prasme tampa problemiškas jau pats teksto pavadinimas: *Über die Linie*. Jüngeris, kaip vėliau nurodys Heideggeris, šitą *über* supranta kaip *meta*, kaip

trans, kaip žymintį išėjimą anapus, kaip „ribos“, „linijos“ perėjimą. Kita vertus, ir pati *Linie* lokalizacija yra esminga suprasti tam, kas įvardijama kaip nihilizmo „perėjimas“. Taigi Jüngerui tai, ką jis vadina *Linie* – „linija“, yra ne galutinis punktas, tai nėra terminas, žymintis „anapus“ – ta prasme, anapus ko nihilizmas yra peržengtas. Ši „linija“ išsidėsto nihilizmo viduje kaip jo medialinis (vidurio) taškas. „Ribos perėjimas, nulinio taško perkirtimas *suskirsto* (padalina) spektaklį; jis nurodo medialinį tašką, o ne pabaigą. Tikrumas dar yra labai toli“ (Jünger 1998: 14). Taigi ribos perėjimu neįvykdoma nihilizmo įveikia.

Akivaizdu, kad ir Jüngeris nemano įkėlęs koją į postnihilistinę teritoriją. Perkirsti, pereiti „liniją“ tereiškia įžengti į tą zoną, kur nihilizmas, tapęs totaliu, darosi normalia situacija, ir Niekis tampa esminiu tikrovės aspektu.

„Ką daryti tokioje situacijoje? – klausia Jüngeris. Daug kas nėrėsi iš kailio dėl šio klausimo. Tai yra mūsų epochos tema. Į ją netrūksta atsakymų; priešingai, jų yra daug ir įvairių, ir kaip tik tai painioja. Sveikata netsiranda visiems tapus daktarais“ (Jüngeris 1998: 82). Ar medicinine metaforika, kuri atrodo tampanti tiesiog retorika, jis ir baigia nihilizmo fenomeno aprašymą? Tenka pripažinti, kad Jüngerio tekste šis „ką daryti?“ tampa ir labiau sukonkretintas: kaip ir ar gelbėtis nuo totalaus pasaulio technizavimo, nuo žmogaus tapimo vien technikos pasaulio instrumentu? „Ką reiktų pasakyti trojiečiams, kai Ilijo rūmai virtę griuvėsiais, koks Enėjas galėtų patatyti naują karalystę?“ (Jünger 1998: 50).

Arba, nyčiškai tariant, – ar šitas maršas į dykumą gali išvesti prie naujų šaltinių?

Šioje nihilistinėje dvasios situacijoje Jüngeris tegali užimti rezistencinę poziciją. Oazė, kurioje „gelbstimasi“ nuo nihilizmo, jam yra

individo „vidujybė“. Erosas, draugystė, menas yra tai, ką Jüngeris vadina „išsigelbėjimo žeme“ (*Wildnis*), – tai yra sritis, kur įmanoma pasipriešinti technikos pasaulio anihiliuojančiam spaudimui. Užbėgant už akių galima klausti – ar taip išeinama ten pat, į tą pačią mąstytojų ir poetų *topos*, tokią brangią Heideggeriui?

Svarbu pažymėti, kad Jüngeris ne tiek susitelkia ties konkrečiu atsakymu, ką daryti nihilizmo akivaizdoje, o labiau linkęs atkreipti dėmesį į tai, kokį nihilizmą ir kaip išgyvename šiandien: nihilizmas tampa „normalia“ situacija. Tokioje „normalioje“ situacijoje svarbiausiu tampa pajautimas, kiek dvasia gali priimti tą „būtiną griovimą“, būtiną destrukciją. Tai yra užduotis, patikėta mūsų laikui. Tačiau pirmiausia mums tenka atpažinti, kokiu mastu asmenys, kūriniai, institucijos peržengė liniją – *Linie*. Toks rezervuotas Jüngerio atsakymas sykiu yra ir teigimas apie nihilizmo dviprasmiškumą. „Būtinio griovimo“, „būtinios destrukcijos“ legitimacija tampa aktyvaus nyčiškąja prasme nihilizmo galimybės išvalga.

Šiuolaikinių nihilizmo apraiškų – pirmiausia technikos klausimo – svarstymas nihilizmo kontekste padaro Jüngerį ne tik Heideggerio dialogo partneriu, bet ir daugelio jo temų ir tekstų įkvėpėju.

Tačiau garsusis Heideggerio atsakas į Jüngerio „užduotą“ nihilizmo klausimą, o sykiu ir technikos santykis su nihilizmu Heideggerio atsakyme Jüngerui, įvardytame *Zur Seinsfrage*, pradedamas svarstyti kvestionuojant jau patį Jüngerio teksto pavadinimą. Heideggeris teigia, kad šitas *über*, kurį Jüngeris supranta kaip *trans*, kaip *μετά*, t. y. kaip nuorodą į ribos perėjimą, jis pats traktuoja kaip *apie*, kaip *περί*. Būtent pats „nulinio“ taško problemiškas yra svarbiausias Heideggeriui.

Jüngeris kreipiasi į Heideggerį: „Jūs kalbate <...> apie „Nulinį tašką“ (*Nullpunkt*). Nulis užmena Nieką, ir būtent tuščią Nieką. Kur viskas krypsta į Nieką, ten dominuoja nihilizmas. Nuliniam taške nihilizmas prisiartina prie savo loginės baigties. Perimdamas Nietzsche's interpretaciją, jūs laikote nihilizmą tokiu procesu, kuriame „*nuvertėja aukščiausios vertybės*“.

Kaip meridianas, linija – nulis turi savo zoną.

Išbaigto nihilizmo sritis sudaro ribą tarp dviejų pasaulio epochų. Linija, kuri ją apibrėžia, yra kritinė linija, kur sprendžiasi, ar nihilizmo judesys pasibaigia tuščiame Nieke, ar jis yra perėjimas į „naujo pasidavimo“ (*Zuwendung*) būčiai sritį“ (Heidegger 1977: 5–6).

Tačiau sykiu Heideggeris pažymi, kad nors Jüngerio intencija yra traktuoti *über* kaip *trans*, kaip *μετά*, iš tikrųjų jis, Jüngeris, traktuojas šį *über* kaip *de*, kaip *περί*. Heideggerio manymu, Jüngeris, kalbėdamas apie pačią liniją, kalba apie zoną, kurioje išsipildo, įvyksta, išbaigiamas nihilizmas.

Tad heidegeriškoji Jüngerio dekonstrukcija atidengia tai, kad jei „pasiliegame prie“ *Linie* vaizdinio, aptinkame, jog „linija“ „per-eina“ erdvę, kurą savo ruožtu determinuoja vieta. „Vieta sutelkia (*versammelt*)“, – sako Heideggeris (Heidegger 1977: 6). Sutelktis (vietoje), pasak Heideggerio, „išgelbsti“ (*birgt*), „turi“, „slepia savyje“ sutelktojo esmę (*Wesen*). „Iš linijos vietos pasirodo (paaiškėja) nihilizmo esmės ir jo išbaigimo kilmė“ (Heidegger 1977: 6).

Heideggeris įsakmiai pabrėžia savo uždavinį formuluojas kaip to „nulinio taško“ „lokalizacijos“ problemos sprendimą. „Nihilizmo geros definicijos“ įmanoma „tikėtis“ tik „iš linijos (*de linea*) lokalizacijos“ (Heidegger 1977: 7).

Heideggeriui nihilizmo esmė atsiskleidžia kaip tokia, kurioje nėra „nieko nihilistiška“. Anot jo, nihilizmo esmės istorija visada išlieka senesnė ir sykiu „naujesnė“ nei tai, ką istoriografija gali konstatuoti įvairių nihilizmo formų analizės pagrindu. Tokia istoriografinė „analizė“ neatskleidžia nenihilistinės nihilizmo esmės.

Tad atsakydamas į *Über die Linie* iškeltą nihilizmo esmės klausimą Heideggeris teigia, jog nihilizmo esmė negali būti apčiuopta tiesiog fenomenologinėje plotmėje parodant, kad iš būties prasmės nebelieka nieko ir kad viskas tampa aparato instrumentu, kurio funkcija tiesiog autoproduktyvi. Ji turi būti apčiuopta, pradedant Niekium, pradedant galimybe esinio totalumui būti kitaip ar tiesiog nebūti. Kitaip nihilizmas užtemdo Niekį, ir tada iš tikrųjų aparatas (esinio totalumas) gali viską, bet negali nebūti.

Tad Heideggeriui pirma nei nustatyti tam tikrą nihilizmo „topografiją“, tai yra pirma nei aprašyti vietą ir kryptį, kaip įveikti nihilizmą, išskyla reikalas išsiaiškinti tam tikrą nihilizmo „topologiją“ – pačioje būtyje išryškinti esmingą „vietą“, kur nihilizmas ištinka kaip likimas. Toji „vieta“ atskleidžia Niekio „įsirašymą“ į pačią būtį, tai yra tam tikrą Niekio ir Būties tapatumą.

Heideggeriui technika, kaip totali pasaulio mobilizacija darbo forma, ir yra esminė figūra, kuri atsiskleidžia kaip pačios būties likimą išreiškianti figūra. Platonizmas ir nihilizmas yra tarsi dvi kraštutinės pozicijos tos pačios paradigmos, kurią galime įvardyti metafizine mąstymo paradigma, viduje; abi jos laikomos homogeniškomis technikos esmės atžvilgiu. Štai kodėl Heideggeris gali klausti: ar tokia forma kaip „darbininkas“ ir Platono *ιδεα*, jeigu bandome jas mąstyti jų esmingosios kilmės požiūriu, t. y. pirmapradiškai, ne-

kyla iš tos pačios pirmaprados techninės, t. y. metafizinės, konsteliacijos srities, kurią jis vadiną *Gestell*?

Kitame tekste *Die Frage nach der Technik*, taip pat atsiradusiame iš polemikos su Jūngeriu, Heideggeris dar labiau išryškina nihilistinę šiuolaikinio pasaulio technikos esmę. „Technikos esmė visai nėra techninė“, – sakė Heideggeris kalbėdamas apie moderniąją techniką kaip „statantį išslaptinimą“.

„O dabar tą provokuojantį iššūkį, kuris sutelkia išslaptinantį dalyką nustatyti kaip čia-stovėseną, mes pavadinkime *po-stata* (*Ge-stell*)“ (Heideggeris 1992: 228–229). *Ge-stell* Heideggeriui reprezentuoja techninio *dėti/statyti* totalumą, totalumą techninio *interpeluoti* (klausti), *sukelti/sužadinti* (provokuoti), *tvarkyti*, kuris sudaro istorinę likimišką technikos pasaulio esmę. Ši esmė ne kokia kita nei metafizikos, tačiau pati metafizika, kaip pažymi G. Vattimo, iš to (jos) tampa išsipildžiusi. „Technika savo globaliu projektu tendencingai sujungti/susieti visus esinius numatomais ir dominuojančiais priežastiniais ryšiais reprezentuoja maksimalų metafizikos paaikškinimą“ (Vattimo 1991: 48). Vattimo nuomone, čia ir glūdi negalimybės technikos triumfo klaidų priešinti metafizikai pagrindas. Tai to paties vieno proceso skirtingi dalykai.

Koks turi būti šiuolaikinio pasaulio žmogaus santykis su technika išryškėjus, kad jis pats yra redukuotas iki gamybos instrumento, – aklas pasidavimas ar aršus protestas? Nihilizmo kontekste šis klausimas tampa klausimu apie *aktyvaus* nihilizmo galimybę. Ar Heideggeris priims tą iš esmės nyčišką nihilizmo dviprasmiškumo iššūkį?

Akivaizdu, kad Heideggeris, technikos esmę svarstydamas ontologinėje plotmėje, neskelbia technikai nuosprendžio, bet atskleidžia pirmaprados sąlygas, kuriomis kažkas gali kon-

stituootis kaip technika. *Ge-stell* interpretacija parodo, jog Heideggeris santykį su technika traktuoja analogiškai santykiui su metafizika, pastarąjį įvardydamas kaip įveikos reikalavimą. Tačiau pati „įveika“ čia turi būti traktuojama ne *Überwindung*, o *Verwindung* prasme. *Verwindung* yra žodis, kurį Heideggeris vartoja nurodyti kažkam, kas analogiška *Überwindung*, ir reiškia peržengimą, įveiką, tačiau nebeturi nieko bendra su hėgeliškuoju dialektiniu *Aufhebung*. Vattimo, išplėtodamas šią Heideggerio mąstymo nuostatą, išryškina *Verwindung* prasmę, nukreipdamas į vokiškąją šio žodžio vartoseną: *eine Krankheit verwinden* reiškia „įveikti ligą“, o tai lygu ja „persirgti“ – „išgyti“, „pasveikti“, „atsikratyti“ ligos. Bet esama ir kito „persirgimo“ aspekto – pasidavimo, nusilenkimo ligai. Todėl, anot Vattimo, metafizika nepriimama kaip tai, kas mus paprasčiausiai paaukvoja, lygiai taip pat kaip ir *Ge-stell*: metafiziką ir *Ge-stell* galima išgyventi kaip *chance*, kaip pasikeitimo galimybę, kuria remiantis jos (tiek metafizika, tiek technika) juda kryptimi, nekylančia iš jų pačių esmės ir vis dėlto su ja susijusia (Vattimo 1991: 181).

Dar straipsnyje *Identität und Differenz* Heideggeris sako, kad tame, ką vadiname *Ge-stell* ir kas su savimi atneša didžiausią pavojų žmoniškumui, galima taip pat įžvelgti „pirma *Ereignis* blykstelėjimą“. Atrodo, jog E. Jūngeris veikalu *Aladinproblem* atliepia tokią Heideggerio nuostatą:

„Vis intensyviau juntame, kad paprasta technikos galia ir tai, kaip mes ją panaudojame, mūsų nepatenkina. Jaučiame stygių to, kas anksčiau buvo angelai ir angelų dovanoti dievai.

Taigi nemanau, kad technika prieštarauja šiam didžiam posūkiui. Ji mus atves prie laiko sienos ir bus transformuota į savo esmę“ (Jünger 1992).

Toks moderniosios technikos ir santykio su ja traktavimas leidžia atskleisti, jog dviprasmiška technikos esmė reiškia dviprasmišką nihilistinį žmogaus santykį su būtimi, – šis santykis atsiskleidžia ir kaip būties užmarštis, ir kaip „pavojus“, išauginantis sa-

vyje „gelbstintį“ pradą – galimybę atsiverti būties tiesai.

Taip nihilizmo fenomeno svarstymą Heideggeris išveda į ontologinę perspektyvą. Tad nihilizmo šaknys, anot Heideggerio, glūdi pačioje būties istorijoje, jos epochiniame likime.

LITERATŪRA

1. Carpentieri, R. 2000. „Intorno al nichilismo“, in *Nichilismo e politica* (a cura di R. Esposito, C. Galli, V. Vitiello). Roma-Bari: Editori Laterza.
2. Jünger, E. 1992. *Aladdin's problem*. New York: Marsilio.
3. Jünger, E. 1998. „Über die Linie“, in *Ernst Jünger – Martin Heidegger. Oltre la linea*. Milano: Adelphi Edizioni.
4. Jünger, E. 2000. „Die Totale Mobilmachung“, in E. Jünger. *Rabochij: gospodstvo i geštalt*. Sankt Peterburg: Nauka.
5. Heidegger, M. 1977. *Zur Seinsfrage*. Frankfurt A. M.: Vittorio Klostermann.
6. Heideggeris, M. 1992 a. „Technikos klausimas“, in M. Heideggeris, *Rinktiniai raštai*. Vertė A. Šliogeris. Vilnius: Mintis.
7. Heideggeris, M. 1992 b. „Kas yra metafizika?“, in M. Heideggeris, *Rinktiniai raštai*. Vertė A. Šliogeris. Vilnius: Mintis.
8. Heidegger, M. 1995. *Vom Wesen des Grundes*. Frankfurt A. M.: Vittorio Klostermann.
9. Vattimo, G. 1991. *La fine della modernità*. Milano: Garzanti.
10. Vattimo, G. 2002. *Tecnica ed esistenza*. Milano: Bruno Mondadori.
11. Vattimo, G. 2003. *Nichilismo ed emancipazione*. Milano: Garzanti.

ÜBER DIE LINIE: E. JÜNGER AND M. HEIDEGGER FACING THE NIHILISM

Rita Šerpytytė

Summary

This article focuses on determining the problem of nihilism in the 20th cent. philosophy. The author starts from the premises that the description of the phenomenon of nihilism faces the problem of the extension of the term of the nihilism itself – whether the „history“ of nihilism coincides with the „history“ of Nothingness. The question that is being analysed is if searching for the manifestations of the phenomenon of nihilism and its essential features one should treat nihilism as related to Nothingness. And this question

concerns the ontological roots of the problem of nihilism. The target of the research is the famous discussion on nihilism between E. Jünger and M. Heidegger. What is being shown is that E. Jünger describes nihilism as the total technologization and the reduction of the world itself. Heidegger deconstructs Jünger's description and leads the discussion to the ontological perspective.

Keywords: nihilism, Nothingness, Being, technology, phenomenology, ontology.

Įteikta 2004 05 21